

Klubové Listy

Významné výročie

Príloha časopisu

Listy Slovákov a Čechov ročník 19.

Helena Nosková

Hana Ponická

Nazývajte veci pravým menom

Nazývať veci pravým menom je v súčasnosti zriedkavosť, ktorá vyžaduje odvahu i umenie. Skúste a uvidíte, ako okolie stuhne. Miesto buriny slov (slov plevelných v češtine) zaznie čosi naozajstné. Žiadne „jakoby“ práve veľmi frekventované v Čechách aj medzi politikmi, alebo práve medzi nimi, žiadne „a je to o tom“ a podobné nič nehovoriace výrazy odvádzajúce pozornosť od problému. Pani Ponická by nikdy niečo podobné nevypustila z úst. Nemala čas na prázdne slová, odbočky, zamotávanie súvislostí a prezentovanie polopráv, hoci aj krajších, ako pravda sama.

Skromná, jemná, odvážna, empatická, vzdelaná, zriedkavo úprimná, nesmierne pracovitá, s hlbokým zmyslom pre spravodlivosť i pre humor. Taká bola skutočná prvá dáma slovenskej literatúry a Slovenska v povojnových rokoch, v rokoch obrody a v rokoch tzv. normalizácie. Neskôr ju nazvali dámou Novembra. Životná púť Hany Ponickéj bola z pohľadu mladších generácií neobvyklá, a možno práve táto púť z nej vytvorila jedinečného človeka – osobnosť, na ktorú môže byť Slovensko právom hrdé. Bola jednou z mála tých, ktorí v uvedenej dobe slovom i písmom ovládali niekoľko cudzích rečí a tie jej otvorili cestu do sveta. Hana Ponická bola a je stále známejšia v cudzine ako doma. Preto si pripomeňme túto výnimočnú ženu, ktorá bola v roku 1993 hosťom Klubu slovenskej kultúry v Dome slovenskej kultúry. Venovala nám výtlačok Lukavických zápiskov s výstižným venovaním:

„Vatry zvrchovanosti dohoreli, vrchy ďalej stoja a priateľstvá i večné vzájomnosti medzi najbližšími ostávajú. Nech Dom slovenskej kultúry naďalej túto vzájomnosť živí a prehĺbuje v Prahe na Purkyňovej a vôbec medzi Slovákami a Čechmi všade... Hana Ponická

Hana Ponická bola spätá s myšlienkou česko-slovenskej vzájomnosti a po podpísaní Charty 77 mala v Čechách väčšinu svojich priateľov z disentu. Navštevovali ju v lukavickom mlyne, kde žila s českým manželom, vojenským historikom, plukovníkom Jaroslavom Šolcom a oni zasa často cestovali do Prahy.

Hana Ponická sa narodila pred deväťdesiatimi rokmi 15. 7.

1922 v Haliči pri Lučenci do rodiny, v ktorej vzdelanosť a etika hrali prvoradú úlohu. Jej otec Július Ponický bol známym právnikom; v rokoch prvej republiky bol vrchným inšpektorom nad súdmi Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Vychoval v dcére veľký zmysel pre objektivitu, spravodlivosť, morálku, vštípil jej základy kritického myslenia, húževnatosť i zmysel pre povinnosť. V päťdesiatych i v šesťdesiatych rokoch ho často vyšetrovala ŠtB a dcéra ho sprevádzala aspoň pred budovu, v ktorej kedysi pracoval. Tieto spomienky na otca jej dodávali odvahu v roku 1977 a prelínajú sa Lukavickými zápiskami.

V Haninom detstve sa rodina niekoľkokrát sťahovala, a tak žila v Košiciach, Banskej Bystrici, Martine, Bratislave i na dedine u starej mamy. Na gymnáziu v Martine začala publikovať v Národných listoch, Živene a Ceste. Po maturite študovala na lekárskej fakulte v Bratislave a ako medicčka pracovala počas SNP v nemocnici v Martine. O necelý rok v Bratislave zachráňovala väzňov z koncentračných táborov, ktorí však doslova umierali zdravotníkom pod rukami. Hazardovanie s ľudskými životmi ju poznamenalo. Vtedy, v poslednom ročníku sa rozhodla, že štúdiá medicíny nedokončí.

Vydala sa za básnika a prekladateľa Štefana Žáryho, vychovávala tri deti – Katarínu, Luciu a Juraja, starala sa o domácnosť a vrátila sa k písaniu, ktoré zanechala v študentských rokoch. Súčasne prekladala francúzsku, maďarskú, nemeckú a taliansku literatúru: P. Gauguina (Noa Noa), F. Garcu (Život Francois Villona), A. Saint-Exupéryho (Malý princ), neskôr A. Moraviu (Opovrhnutie, Vrchárka), C. Zavattiniho (Diabol som ja), Simone de Beauvoir (Mandaríni), niekoľko kníh Z. Móricaza (Buď dobrý až do smrti atď.), J. Lengyeliho (Bosorák), E. Fejesa (Cintorín hrdze), S. Rozsu i ďalších autorov.

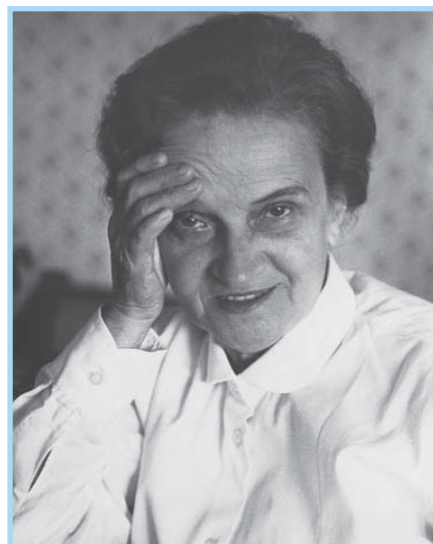
Štefan Žáry bol v rokoch 1948–1950 dopisovateľom v Ríme, kam ho sprevádzala i Hana Ponická. Jej prvá kniha poviedok Ikarov palác bola v roku 1949 zakázaná, pretože nebola dielom socialistického realizmu. Vedúci pracovník TATRANU odporučil autorke, aby písala ako Vladimír Mináč.

Portrét mladej Hany Ponickéj z vysokoškolského indexu (foto zo zbierok ALU SNK)

Podobizeň Hany Ponickéj z 30. marca 1969. Fotograf: Anton Šmotlák, Bratislava (foto zo zbierok ALU SNK)

Podobizeň Hany Ponickéj z roku 1990. Fotograf: Magda Borodáčová, ČSTK Bratislava (foto zo zbierok ALU SNK)

V roku 1953 vyšla jej pôvabná knižka príbehov pre deti Slávikove husličky. Ako sama napísala:

„Uchýlila som sa do ríše rozprávok, kde majú svoje miesto i symboly, ponášky a iné veci, do ktorých môže autor – pravda len organicky – votkať svoje znaky, napríklad i odpor proti glajchšaltujúcim a iným, pravde a umeniu neprajným dobovým tendenciám.“

V rokoch 1951–1953 súčasne pracovala ako vedúca redaktorka Výskumného oddelenia zdravotníckej osvety.

Od roku 1954 sa stala spisovateľkou, prekladateľkou a publicistkou. Príhody svojich troch detí zachytila v knižke Halúžky (1955).

Rozišla sa so Štefanom Žárým a jej druhým manželom sa stal známy básnik Ján Kostra. Pre deti napísala Medvedí rok a Zimnú rozprávku.

V roku 1956 sa stala členkou slovenskej sekcie Zväzu československých spisovateľov a na zjazde českých a slovenských spisovateľov v Prahe podporila Dominika Tatarku a Jaroslava Seiferta s ich požiadavkou slobody umeleckej tvorby.

Ešte v študentských rokoch sa zblížila s Boženou Slančíkovou-Timravou, ktorej výročie si v tomto roku pripomíname. Napísala knihu Ábelovský dom o živote ľudí v Ábelovej, ktorú vydala v roku 1959. Pripravila k vydaniu Timravine zbierky poviedok.

Onedlho, v roku 1961, napísala knihu pre deti o Štoplíkovi. Príhody tohto osobitého rozprávkového hrdinu z ríše všedných vecí jej zaistili veľkú popularitu v srdciach detí niekoľkých generácií. Ba aj jej vyšetrovatelia ŠtB v druhej polovici sedemdesiatych rokov jej vyčítali, že vďaka svojej tvrdohlavosti, neschopnosti odvolať svoj nesúhlas s okupáciou, nepodpísaniu anticharty, neodvolaniu svojho príspevku pre zjazd spisovateľov a odvahe nazývať veci pravým menom, uvažuje na seba zákaz písania! (nielen publikovania ale aj písania doma do šuplíka, ktorého obsah jej ŠtB odnášala), pričom v dôsledku tohto „spravodlivého“ trestu následne pripravuje deti o ďalšie príhody a dobrodružstvá ich obľúbeného hrdinu, korkovej zátky. Len kvôli nej si už slúbené pokračovanie neprečítajú.

A skutočne, ďalšie pokračovanie vyšlo až v roku 1991 – O Štoplíkovi, kým do školy nechodil s pokračovaním Ako Štoplík do školy chodil-nechodil.

Ale to sme predbehli životné osudy spisovateľky. V šesťdesiatych rokoch napísala pre deti už spomínanú Zimnú rozprávku a knižku Mladí mičurinci.

V zbierke noviel a poviedok Príst, odísť (1965) popisuje rozdiely života v meste a na dedine. Jej novely Bosými nohami (1968) sú aj dnes aktuálnou výpoveďou o citovom živote žien a je len škoda, že obidve zbierky sú málo dostupné čitateľom nielen v Čechách, ale i na Slovensku. Knihy H. Ponickéj boli v rokoch normalizácie vyradované zo všetkých knižníc a len zriedkavo sa na ich poličky vrátili po roku 1989.

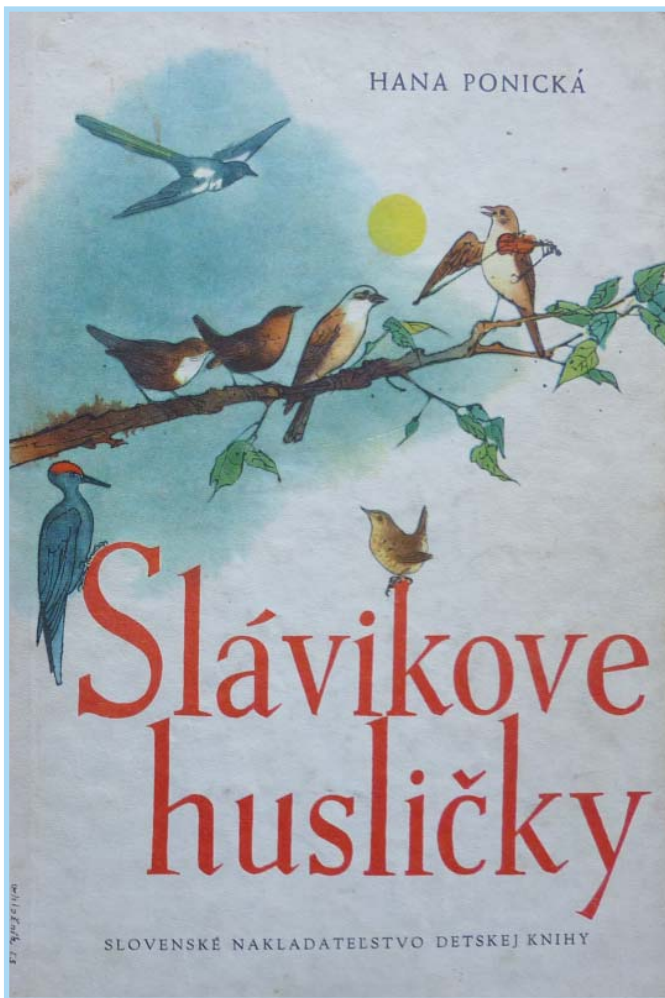
V roku 1968 sa stala redaktorkou Smeny na nedel'ú. Kto v tých rokoch denník čítal, tešil sa na túto Smenu, práve tak, ako sa dnešní čitatelia v Čechách tešia na sobotňajšie Orientácie v Lidových novinách. V tomto roku sprevádzala Guliánu Benzoni, snúbenicu M. R. Štefánika, počas jej návštevy Slovenska a rozhodla sa napísať knihu o Štefánikovi.

Keďže však protestovala proti okupácii Československa vojskami Varšavského paktu, musela v roku 1972 redakciu opustiť. V tom čase žila s tretím manželom, ktorým bol už spomínaný vojenský historik Jaroslav Šolc.

Odstáhovali sa do opusteného mlyna v dedine Lukavica pri Sliachi, spoločne ho opravili a usadili sa v ňom natrvalo. V ňom napísala Lukavické zápisky, kroniku jedného roku života pod dozorom ŠtB, kde sa vyšetrovacie metódy, popísané vtípne a úprimne, prelínajú s líčením krásnej prírody v meniacich sa ročných obdobiach, s návratmi do minulosti i obrázkami z rodného života.

Vo februári 1977 vyzval Zväz spisovateľov Hanu Ponickú, aby podpísala antichartu, bez toho, aby sa mohla zoznámiť s jej textom. Odmietla a na 3. zjazde spisovateľov si pripravila text, v ktorom sa zastala spisovateľov, ktorí nemohli publikovať a žiadala nápravu v celospoločenskom živote.

Príspevok nemohla predniesť a nesmel byť v Československu ani uverejnený. Uverejnili ho Pelikánove exilové Listy v Ríme a Le Monde v Paríži. Hana Ponická príspevok neodvolala ani keď zakázali vydávanie jej kníh, vylúčili ju zo Zväzu spisovateľov, vyhrážali sa postihom jej detí a manžela. Nemohol ju stihnúť stranícky trest, keďže do komunistickej strany nikdy nevstúpila. Svoje postoje i pocity podrobne zachytila v Lukavických zápiskoch. Prvýkrát vyšli v samizdate v nakla-

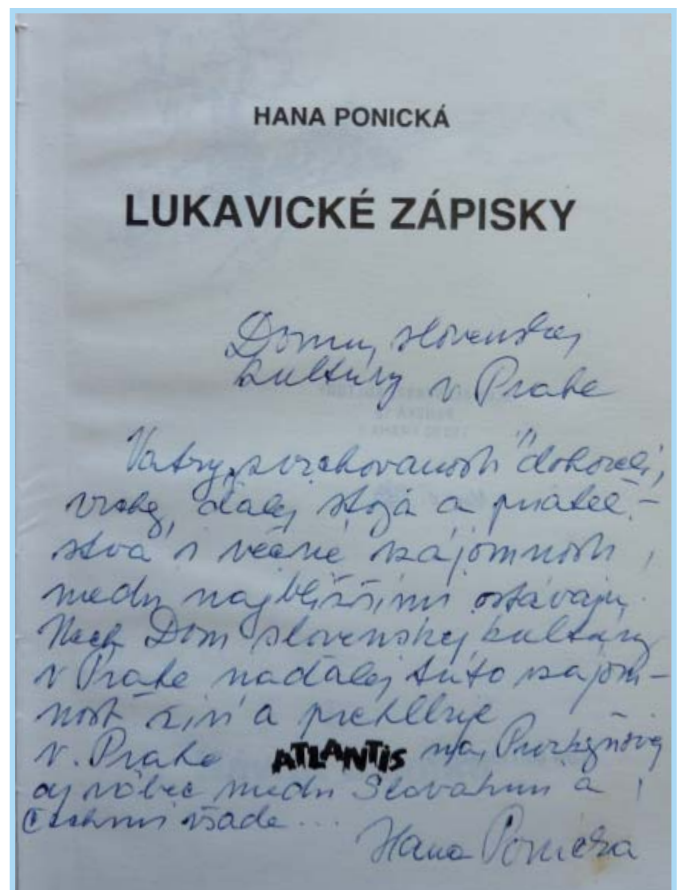

datelstve Petlice, potom v exile v nakladateľstve manželov Škvoreckých v Toronte v roku 1989.

„Zo svätajánskej noci sa rozvil žiarivý júnový deň a ja som sa zrána pustila do príprav na odvolanie proti vylúčeniu zo Zväzu slovenských spisovateľov. S podobnými pocitmi ako pred mesiacmi, keď som sa chystala vystúpiť na zjazde na obranu svojich vylúčených spisovateľských druhov, teraz som šla brániť seba. Vtedy som chcela poukázať na dôsledky ich diskriminácie, ako sa odrážajú v obraze nášho spoločenského, kultúrneho života i v povedomí nevylúčených, publikujúcich spisovateľov – teraz som mala svedčiť o vlastnej diskriminácii. Vtedy som písala svoj diskusný príspevok s pošramoteným svedomím, teraz som sa už mohla cítiť oslobodenou zo spoluviny na hromadnej diskriminácii, lebo už ani ja som nebola členkou organizovaného spisovateľského spoločenstva. Vtedy ma viedla snaha vysloviť nahlas známe, no predsa zatajované pravdy o krivdách, aby som pomohla ukrivdeným, no aby som aj seba vnútorne oslobodila, teraz ma už viedla snaha zápasíť o svoje právo a odhaliť, v čom bolo porušené.“

Hoci Hana Ponická poctivo študovala stanovy, ústavu a ďalšie dokumenty kultúrnej politiky vtedajšieho Československa, nenašla nič, čo by oprávňovalo vedenie Zväzu spisovateľov vylučovať svojich členov za umeleckú tvorbu, za prechodný pobyt za hranicami.

„A tak dodnes neviem, prečo bola z nášho spoločenstva vylúčená mladá prozaička Jaroslava Blažková, vtedy plnoprávna občianka ČSSR a ešte len rok prebývajúca v cudzine. Z pamäti mi nevychádzal ani prípad vylúčenia poetky a au-

torky kníh pre deti Zlaty Solivajsovej z Banskej Bystrice, ktorá ešte do r. 1969 účinkovala ako tajomníčka stredoslovenskej odbočky ZSS a vydavateľská redaktorka. Nenašla som v stanovách nič o tom, prečo treba vylúčiť zo ZSS autorku za rozprávku o zelenom lese a šedivom tanku, ktorý vrhne do lesa a rozstrieľa mohutný zdravý dub, zo žaludov ktorého vyrastú po čase nové mladé dubčeky. Neexistovala v stanovách ani výstraha, že spisovateľku, ktorá takúto rozprávku napísala dokonca ešte prv, ako došlo k augustovým udalostiam, majú orgány Štátnej bezpečnosti vypočúvať priamo vo väznici, že ju majú súdy súdiť i trestať, že má byť potom zbavená i všetkých funkcií, práv i spisovateľských výsad, vyhodená i zo zamestnania... – ako sa to stalo Zlate Solivajsovej, ktorej vtedy nik nepomohol, darmo sa obracala i na Zväz slovenských spisovateľov – kvôli svojim ‚nesprávnym politickým názorom‘ nenašla ani tam nijakú oporu.“

Málokto dokázal tak zreteľne a jasne poukázať na to, čo sa dialo v kultúrnych organizáciách, ktoré sa dostali pod dohľad KSČ a priamo jej zodpovedali za svoju činnosť. Stali sa jej súčasťou a slobodné myslenie bolo neprijateľné. Dodnes nikto nesppracoval históriu Zväzu slovenských spisovateľov.

V Lukavických zápiskoch už nenájdeme pokračovanie jej života, napríklad spoluprácu s rozhlasovou stanicou Slobodná Európa, prácu v Charte 77, kde bola v roku 1991 jedným z hovorcov, činnosť v HOS a v Masarykovej spoločnosti. Učila 20. výročie smrti Danky Košanovej a obetí „vstupu spojeneckých vojsk“, za čo bola uväznená spoločne s M. Kusým, A. Seleckým a A. Maňákom.

Po Novembri sa stala aktivistkou VPN, ale nevstúpila do žiadnej strany. Bola členkou Slovenského helsinského výboru, členkou Konfederácie politických väzňov a členkou Komisie pre československú štátnosť pri Kancelárii prezidenta republiky.

V roku 1991 vyšlo jej dokumentárne beletristické dielo Milan Rastislav Štefánik – hrdina sa vracia.

Dielo autorky by nebolo úplné bez pripomenutia jej mnohých článkov, ktoré začali v roku 1990 opäť vychádzať v dennej tlači a v literárnych časopisoch. Zamýšľala sa v nich nad nedávnou minulosťou, ktorá nás poznamenala, i nad súčasnosťou, ktorú minulosť a neschopnosť priznania chýb naďalej poznamenáva.

„Bolo však už aj vtedy dost iných, odo mňa významnejších a známejších slovenských spisovateľov, ktorí si nanovo, alebo znovu prerážali svoju cestu k umeniu a pravde viac menej skrytými spôsobmi, lenže vznikalo súčasne pod tlakom novej totalitnej moci aj viac spôsobov, ako zbrzdiť, ba znemožňovať nekonformných autorov: túto ‚prácu‘ žiaľ neodviedli len ideológovia, ale neraz aj literárni kritici a historici, ba okrem teoretikov literatúry aj jej tvorcovia, publicisti a spisovatelia poplatní dobe, ktorí neváhali písať priamo na objednávku komunistickej strany, šéfredaktora Pravdy a ministra spravodlivosti brožúry na podporu rozsudkov smrti priamo nad celami Žingorovcov a i celého radu iných, nevinne odsúdených k smrti... publicistická účasť takýchto autorov na bezpráví krutej doby, platená vo forme honorárov, ostáva navždy traumou celej našej literatúry v našom storočí a nestiera ju ani fakt, že sa viacerí autori takých ‚diel‘ k svojim duchovným zločinom priznávajú, pretože sa priznávajú len čiastočne a nekonkrétne, slovom seba okrášľujúco. Pokiaľ napísali oneskorené reportáže len o tom, čo napáchala ‚moc‘, ale nie oni sami, pokiaľ nevydajú poctivo plné, nepolopравdivé svedectvo o svojej účasti na bezpráví – bude to stále visieť nad nami, bude to

naďalej komplikovať i zložitú vnútropolitickú situáciu, znemožňovať ozajstné národné zmierenie...“

Toto napísala v roku 1990 a nepoznajúc oklúk, pomenovala opäť veci pravým menom. Hana Ponická nikdy nebola členkou komunistickej strany a netúžila po moci, bola veriaca a mala pevné morálne zásady. Dokázala žiť v pravde, skromne a domnievala sa, že ľudia sú schopní rozpoznať sami zlo, ktoré vykonali a následne sú schopní pokánia. Áno, sú aj takí ľudia, ale nie všetci. Ba dokonca možno povedať, že väčšine nie sú dostupné takéto vysoké morálne ciele. Denne sme svedkami toho, že niektorí ani nevedia, čo sa od nich chce. Bohužiaľ nedostalo sa im vychovania a ich život v súčasnej dobe sa tak paradoxne stal omnoho ľahším, bez morálnych zábran. Zatiaľ túto ľahkosť bytia súčasná spoločnosť dovoľuje. Možno jedinou ich nevýhodou bude, že upadnú do zabudnutia a nebudeme si ich pripomínať ako Hanu Ponickú. Nestanú sa osobnosťou a morálnou hodnotou v dejinách svojej krajiny. Pritom ani Hana Ponická nie je často pripomínaná a mnohí by na ňu pre jej pomenovávanie vecí pravým menom najradšej zabudli celkom. Nie je príjemné pripomínať si svedka vlastných zlyhaní a omylov. Nie je príjemné počuť holú pravdu bez príkras. Veď ako si ináč vysvetliť, že jej knihy znovu nevychádzajú.

Hana Ponická mala radu prírodu a dokázala ju krásne opísať vo svojich knihách pre deti i dospelých. Dokázala oživiť neživé veci a pridať im čaro nečakaného. Mala radu fyzickú prácu, práve tak ako duševnú. S láskou opravovala starý mlyn, sadila zemiaky, vyberala zemiaky, varila i upratovala.

Všimli si toho aj vyšetrovatelia ŠtB: „Vy máte taký milý úsmev, pani Ponická, s vami sa dobre rozpráva, ale len kým nie ste zlostná, povedali to aj moji ľudia.“

Veľa nechýbalo, bola by som mu poklonu vrátila. Vedel byť aj on pri vylúčení vlúdny, spoločenský. No už pokračoval suchšie: Mala by som vraj reálnejšie hľadieť na všetko! Proti múru ísť nemožno!

– „A pozrime, i tie vaše ruky, to nie sú ruky spisovateľky, ale... mali by ste už myslieť i na seba, na nejaké slušnejšie bývanie s manželom, veď ten mlyn, to je úplná hrôza na zimu...“

– Mrzelo ma, čo sa ešte i do toho starie, odvrátila som sa.

– „No a v lete tých hostí! To všetko obsluhovať, v takých primitívnych podmienkach, manžel by vás tiež mohol trochu šetriť.“

Vyšetrovateľ narážal na stretanie sa českých a slovenských disidentov, predovšetkým historikov, v lukavickom mlyne.

Do okruhu jej priateľov a priateľov jej manžela Jaroslava Šolca patrili Dominik Tatarka, Zora Jesenská a Ján Rozner, Jaroslav Seifert, Miroslav Kusý, Václav Havel, Ludvík Vaculík, Zdeněk Pinc, Karel Bartošek, Milan Šimečka, Jozef Jablonický, Zlata Solivajsová, Ivan Kadlečík a ďalší nezávislí spisovatelia a historici.

O Hane Ponickéj by sa dalo veľa písať, tým skôr, že doposiaľ nie je spracovaný jej podrobný životopis a v rôznych štúdiách o slovenskej literatúre sa o nej nachádzajú len zmienky ako o autorke disidentného prúdu. Zomrela 21. augusta 2007, v deň, v ktorý po mnoho rokov vytrvalo protestovala proti okupácii Československa v roku 1968. Jej dielo je súčasťou zlatého fondu svetovej krásnej literatúry a Hana Ponická patrí do učebníc európskej i svetovej literatúry práve tak ako Dominik Tatarka a Martin Kukučín.

*Autorka je historička a etnologička
Fotografie autorka a ALU SNK*